

obliki (na primer Schaffenrathova upodobitev Kalvarije v Postojnski jami iz leta 1832; po njej je leta 1886 nastala fotografija in ta je nato kot osnova leta 1873 služila izdelavi gravure in risbe v sedemdesetih letih 19. stoletja).

Predstavljeno slikovno gradivo hranijo različni muzeji in privatne zbirke v Evropi in Združenih državah Amerike, mnoge upodobitve so bile tu širši javnosti predstavljene prvič. Ilustracije so ljudem, ki niso živeli na krasu, omogočile spoznati kraške posebnosti, ponujale čudovite slike, obogatile poročila, študije in knjige, namenjene popotnikom, popularizirale določeno jamo, oglaševale nesorodne izdelke s privlačno podobo jam in omogočile, da je umetnik izrazil svoje vtise, občutke. Znan je rek, da slika pove več kot tisoč besed, zato upodobitve starejšega datuma gotovo nudijo zgodovinsko pomembne informacije, ki jih morda drugače sploh ne bomo našli v pisnih virih. Upodabljanje takratnih obiskovalcev prikaže takratno oblačilno kulturo, lahko določimo čas, kdaj je kakšno delo nastalo, vidimo orodja in pripomočke, ki so jih uporabljali vodniki po jamah (oljenke, vozički), podobe jamskih vhodov pa prikazujejo, kako so nekdanj zaščitili dostop v jamo in kako je vstop v jamo sploh izgledal, dokumentirajo pa tudi poslopja, ki jih morda danes ni več. Knjiga je zanimiva za vse, ki jih zanima zgodovina, geografija, pa tudi za današnje raziskovalce opisanih območij. Ker je napisana v angleščini, doseže mednarodno občinstvo, gotovo pa dopolni vedenje vseh, ki jih zanima kraško površje v Sloveniji.

Podobe jam in kraškega površja so v knjigi urejene po poglavjih, znotraj teh pa po kronološkem zaporedju. Besedilo bralca seznanja z avtorji, s časom nastanka, z objavo posameznih upodobitev in kje so upodobitve shranjene. Dodana so še poglavja: Biografski leksikon avtorjev upodobitev, Nemško-slovensko-angleški slovar topografskih imen, Reference, Povzetek v slovenskem jeziku, Seznam ilustracij in Indeks.

Meta Turk

Andreja Tomažin, Milan Gorišek, Miro Bergelj, Miran Prnaver: Plemiška družina Gutmansthal-Benvenuti in Radeče. Radeče: župnijski urad, 2013, 171 strani.

Vse se je začelo leta 2012 s pobudo za prenovo nagrobne kapele plemiške družine Gutmansthal-Benvenuti v Radečah. Mesto je danes znano predvsem po nekdanji proizvodnji »Radeče papirja«, medtem ko je zgodovina kraja širši javnosti neznana. Knjiga govori predvsem o plemiški družini Gutmansthal-

-Benvenuti in zgodovini nekaterih njenih dvorcev in posestev ter o njenem vplivu na domače prebivalstvo. Avtorji dela so Andreja Tomažin, Milan Gorišek, Miro Bergelj in Miran Prnaver. Vsebina knjige, ki obsega 171 strani, je razdeljena na več poglavij in podpoglavij ter je obogatena s slikovnim gradivom.

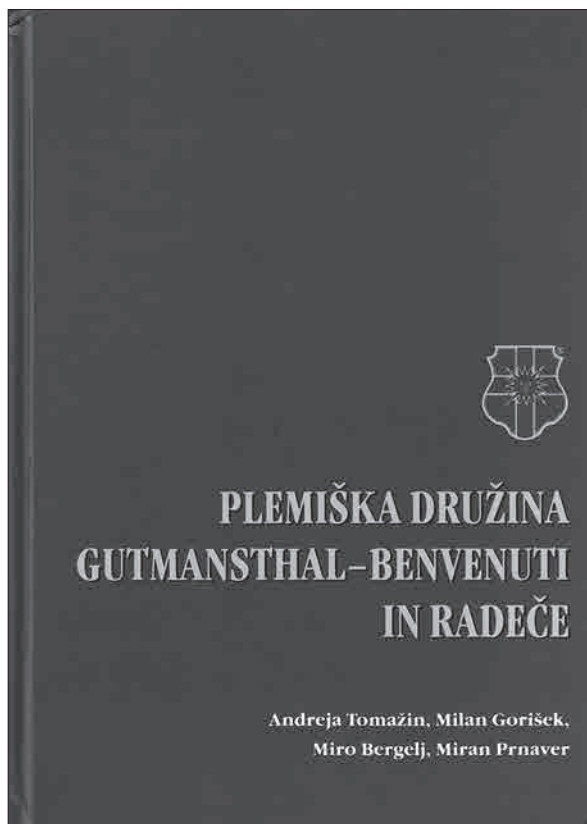
Na začetku knjige je predstavljena zgodovina kraja. Prvi zapis o Radečah kot trgu najdemo že leta 1338, medtem ko so uradni nazivi mesta dobile šele 1925. Prebivalci današnje občine Radeče se niso prav veliko razlikovali od prebivalcev preostalih obsavskih krajev. Ukvarjali so se tudi s splavarjenjem in brodarjenjem.

Novi dvor na Hotemežu je pred družino Gutmansthal-Benvenuti zamenjalo veliko lastnikov, prav tako tudi imen. Novi dvor, ki se je po nemško imenoval Weixelstein, je ime dobil po družini Weixelberg, kasneje pa so dvorec preimenovali v Novi dvor. Dvorec je bil leta 1926 prodan usmiljenim sestram, 15 let kasneje so ga prevzeli nemški vojaki, poveljna jugoslovanska oblast pa ga je nacionalizirala. Ima novoveško arhitekturo, vendar ima še vedno pridih srednjega veka, saj je bil zgrajen okoli leta 1550. Značilnost obdobja so oglati vogali, gradbeni material pa sta bila kamen in opeka. Vsak grad je v zgodovini premogel vsaj enega duha ali kak drug nadnaravni dogodek. Kogar zanima dojemanje nadnaravnega v času novega veka, bo nedvomno prebral prepis iz Slave vojvodine Kranjske, ki govori o duši, ki se je prikazala in bila odrešena na gradu Weixelstein (Novi dvor).

Kaj lahko povemo o plemiški družini, ki je imela v lasti več dvorcev s pripadajočimi posestmi, kot so grad Novi dvor, graščinsko poslopje Turn v Radečah, grad Boštanj pri Sevnici, dvorec Hotemež in gradič Selo pri Radečah? Poglavar družine je bil dr. Ludvik vitez Gutmansthal-Benvenuti (1810–1890), ki je leta 1853 kupil dvorec in se z družino preselil iz Trsta. Ludvik se ni rodil kot plemič, temveč je naziv podedoval po svojem očimu Janezu Krstniku vitezu Benvenutiju. Ludvik se je poročil z Marijo Sonntag, s katero je imel tri otroke: Georga, Marijo in Nikolaja.

Ludvik pl. Gutmansthal-Benvenuti je bil aktiven član Kranjske kmetijske družbe (1861–1890), deloval pa je tudi kot poslanec v kranjskem deželnem zboru (1866–1889). S svojim znanjem o sadjarstvu (napisal je knjižico *Kratki nauki za sadjerejo*), strastjo nad gojenjem različnih rastlin ter z naprednim pogledom na kmetijstvo je uvedel veliko novosti, ki so olajšale naporna kmetijska opravila. Njegovo strokovno znanje so uporabili tudi v kranjskem deželnem zboru. Nenehoma je opozarjal na potencial kraja Radeče (npr. zavzemal se je za ustanovitev dolenske vinorejske šole). Gradovi in dvorci so prav tako ponujali možnost zaposlitve pri plemiški družini, kar je marsikateremu prebivalcu iz bližnje in daljne okolice pomenilo dodaten vir zaslužka.

Marija pl. Gutmansthal-Benvenuti, rojena Sonntag, je bila znana predvsem po svojih dobrodelnih

dejavnostih, kulturnem udejstvovanju in slikarskem talentu. Na platno je upodobila portret družinskega prijatelja Richarda Francisa Burtona (1821–1890). Kasneje je bil portret razstavljen v galeriji v Londonu.

Georg pl. Gutmansthal-Benvenuti (1849–1892) je bil graščak na Koroškem in se je poročil z baronico Emmo Conrad pl. Eybesfeld. Dvema vnukinjama se je uspelo poročiti v najvišje evropsko plemstvo. Tako lahko še danes najdemo še živeče Georgove potomce. Približno pol leta po njegovi smrti so njegove posmrtnne ostanke prenesli in pokopali v družinsko grobno kapelo. Njegova sestra Marija pl. Gutmansthal-Benvenuti (1853–1936) se je poročila s knezom Eugenom Rudolfom Wredejem. Zakonca sta nekaj časa bivala v Novem dvoru na Hotemežu. Imela sta dva sinova: Karla Ludvika in Edmundusa Alexandra. Prvi je bil rojen v Novem dvoru. Sledi za to vejo družine so se bolj ali manj zabrisale, znano pa je, da so živeli v Münchnu, kjer je Marija leta 1936 tudi umrla.

Najmlajši otrok je bil Nikolaj pl. Gutmansthal-Benvenuti (1856–1943). V spominih krajanov Radeč je bil znan kot lastnik graščin Novi dvor in Hotemež ter dobrotnik in boter številnim otrokom. Velik del svojega življenja se je izobraževal in potoval po svetu (v knjigi je njegov zapis o potovanju h gori Atos), nekaj časa pa je bil osebni komornik papeža Pija XI. Ta svet je zapustil kot usmiljeni brat v samostanu Kandija v Novem mestu. V knjigi Nikolaj pl. Gutmansthal-Benvenuti zavzema prav posebno mesto. V delu so zbrani spomini nanj kot dobrotnika

in botra skoraj 20 otrok. Vlogo botra je opravljal zelo vestno in je zmeraj poskrbel, da se je njegovim krščencem dobro godilo. Predvsem pa je ljudem ostalo v spominu, da je zmeraj pomagal, kadar je bil kdo v stiski. Kot dobrotnik se je še posebej izkazal, ko je po vojni leta 1919 veliko denarja namenil sirotišnicam in mestnim ubožnicam. Bil je velik podpornik župnijske cerkve sv. Petra v Radečah, doniral je godbi na pihala ter podpiral delovanje ustanavljajočih se društev. Denar pa ni bil vse, kar je Nikolaj podarjal. Ko je prišel s potovanja, je vedno prinesel kakšno novo rastlino, ki jo je posadil v parku Dvor. Muzejem in ljudem je podarjal posebne predmete s svojih popotovanj.

Nikolaj pl. Gutmansthal-Benvenuti je leta 1926 grad Novi dvor s posestvom prodal usmiljenim sestram sv. Vincencija Pavelskega. Knjige iz knjižnice je prodal Mestni občini Ljubljana, namenjene pa so bile za prvo slovensko univerzo. Zbirko slik je zapustil narodnemu muzeju v Ljubljani. Nekaj prihrankov je podaril Cerki in svojim krščencem, nato pa je odšel v Vatikan, kjer je služboval kot osebni komornik papeža Pija XI. Leta 1933 se je pridružil usmiljenim bratom v konventu v Novem mestu, kjer je bil dejaven pri izdelovanju zdravilnih mazil. Leta 1943 je tam umrl in bil pokopan.

Grad Novi dvor je v prvi polovici 20. stoletja doživel kar nekaj korenitih sprememb. Neprecenljiv vir njegove zgodovine so slike umetnika Bena pl. Puteanija, ki so z dovoljenjem Narodnega muzeja Slovenije v knjigi prvič objavljene ter kažejo podobo gradu Novi dvor in njegove okolice v prvih letih po prvi svetovni vojni. Usmiljene sestre sv. Vincencija Pavelskega so po letu 1926 spremenile notranjost stavbe in jo prilagodile svojim potrebam, obenem pa so vnesle veliko sodobnih adaptacij, kot npr. električno razsvetljavo. Novi dvor so preimenoval v Marijin dvor. Nemška okupacija slovenskega ozemlja je v grad prinesla nemške oficirje in vojake, zaradi katerih so morale usmiljene sestre po dobrih 15 letih delovanja grad zapustiti. Po vojni je nova jugoslovanska oblast Marijin dvor nacionalizirala in spremenila v prevzgojni dom, ki še danes deluje kot Prevzgojni dom Radeče. Notranjost stavbe je bila s tem dokončno spremenjena. Stopnišče in dva okrašena stropa so edini razpoznavni elementi nekdanjega gradu.

Med druge danes vidne ostanke, ki pričajo o delovanju plemiške družine, spada tudi dvorec Hotemež, ki je doživel podobno usodo kot grad Novi dvor. Dvorec Turn je v lasti občine Radeče in je v preteklosti služil kot stanovanjski kompleks, v prihodnosti pa ga želi občina izkoristiti v turistične namene. V župnijski cerkvi sv. Petra v Radečah so vitraji, ki jih je podaril Nikolaj pl. Gutmansthal-Benvenuti. Plemiška družina nam je zapustila tudi park Dvor v značilnem angleškem krajinskem slogu, ki je zavarovan kot naravna znamenitost in za katerega danes skrbijo gojenci in oskrbniki Prevzgojnega doma Radeče.

Med krajani Radeč in okolice je danes še vedno prisoten lep spomin na plemiško družino Gutmansthal-Benvenuti, ki se je prenašal iz roda v rod. V delu je zbranih več zapisov, ki potrjujejo že prej navedena dejstva in bralcu približajo osebni pogled na delovne družine v Radečah.

Kjer smo začeli, bomo zgodbo o plemiški družini Gutmansthal-Benvenuti tudi končali. Na radeškem pokopališču počivajo trije pripadniki rodbine: dr. Ludvik pl. Gutmansthal-Benvenuti, žena Marija in sin Georg. Grobna kapela je zasnovana po vzoru sakralne arhitekture in ima neobaročni pridih. Napis na njej so v nemški gotici, na nagrobni plošči zakoncev pa je tudi zapis v ruski cirilici in francoski latinici. Obnova kapele je potekala pod strogim nadzorom Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Celje, ki je deloval v skladu z ohranitvijo originalne arhitekturne podobe. Nagrobna kapela še danes služi kot opomnik na družino, ki je radeški krajani nikakor ne smejo pozabiti, njihov namen pa je, da plemiško družino Gutmansthal-Benvenuti spozna tudi širša slovenska javnost.

Bojana Jovič

Jacopo Valvasone di Maniago: *Descrizione della Patria del Friuli* (ur. Angelo Floramo). Montereale Valcellina: Circolo culturale Menocchio, 2011.

V zbirki *Tracce archeologiche*, ki jo izdaja kulturno društvo Menocchio iz kraja Montereale Valcellina, je leta 2011 prodorni raziskovalec in pisatelj Angelo Floramo objavil nedavno odkrito delo furlanske noveške historiografske produkcije, in sicer *Descrizione della Patria del Friuli* (1568) videmskega plemiča Jacopa Valvasoneja di Maniaga (roj. 1499, umrl po letu 1568). Omenjeni avtor je zapustil veliko rokopišnih del, od katerih so bila določena objavljena šele v 19. stoletju. Eno izmed njegovih del je bilo zaradi svoje skrivnostnosti deležno še posebnega zanimanja. Giovanni Giuseppe Liruti, znani furlanski erudit, je namreč v drugi knjigi dela *Notizie delle vite ed opere scritte da letterati del Friuli* (Venezia, 1762) omenil, da je Valvasone napisal tudi geografsko-politični opis Furlanije, ki ga je beneški senat novembra 1566 odredil zadržati v popolni tajnosti, saj so bile v njem opisane tudi poti, preko katerih je mogoče najlažje vdreti v deželo. Beneška republika ni želela s tako dragocenimi podatki ogroziti varnosti lastnih meja in olajšati poti morebitnim napadalcem.

Od takrat dalje so se za omenjenim delom izgubile vse sledi. Na osnovi Lirutijeve omembe pa se je kljub temu poskušalo identificirati omenjeno delo,

ki ga je Valvasone napisal kot strokovnjak za vojaške zadeve. Carlo Combi je domneval, da je v tajnosti zadržano delo identično z delom *Descrizione dei passi e delle fortezze che si hanno a fare nel Friuli, con le distanze dei luoghi*, ki je ga na osnovi rokopisa, shranjenega v zbirki Cicogna, objavil v Benetkah leta 1876. Giulio Lughini pa je omenjeno delo identificiral z Valvasonejevim spisom o otomanskih vpadih, od katerega je na voljo veliko rokopisov in ki je bilo v 19. stoletju tudi večkrat objavljeno, in se pri tem opiral na besedilo, kakršno ga posreduje rokopis št. 1199 v hrambi videmske mestne knjižnice Vincenzo Joppi.

Leta 1998 pa je prišlo do pomembnega odkritja. Zgodovinar Angelo Floramo, od leta 2012 tudi ravnatelj najstarejše furlanske knjižnice, znamenite Guarneriane v kraju San Daniele del Friuli, je v omenjeni ustanovi med preučevanjem fonda Fontanini našel še neodkrit Valvasonejev opis Furlanije. Gre dejansko za spis, ki so ga beneške oblasti zadržale v tajnosti. Vključen je v rokopisni kodeks Mazz. 213, ki združuje raznolike spise, nastale med 16. in 18. stoletjem in posvečene furlanski zgodovini. Spis je bil last sandanielskega erudita Giusta Fontaninija (1666–1736), apostolskega abreviatorja in častnega komornika Klemena XI. in Benedikta XIII., znanega predvsem kot nepopustljivega zagovornika papeških pravic nad posestvom Comacchio in tridentinske ortodoksniosti. Fontanini je bil zelo plodovit pisec in tudi strasten zbiratelj dokumentov. Svojo dragoceno knjižnico in zbirko dokumentov je v celoti namenil knjižnici domačega kraja, a žal je v Guarneriano prišlo le del njegove zapuščine, med drugim tudi omenjeni kodeks.

Objavljeno delo spada v vrsto geografsko-zgodovinskih opisov, ki so nastali v 16. stoletju. Beneška republika je spodbujala nastajanje spisov, ki so opi-

